

ile bağdaşmamaktadır. Hayatın değişik alanlarında kadınların etkinliği normal görümlerken, hangi nedenle olursa olsun, onların ilim ve ibadet mekanları olan camilerden uzak durmaları İslam toplumları için önemli bir eksiklik. Bu konuda Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaya tekrar dönülmeli, toplumun yaklaşık yarısını oluşturan bu kitleyi cami eğitimine kazandırmak gerekir. Bunun için, kadın erkek bütün Müslimanları bilgilendirecek bilimsel çalışmalar ve anlayış değişimine ihtiyaç vardır. Hz. Peygamber döneminden günümüze kadınların camilerle ilgisinin irdelendiği bu makalede Kur'an, sünet ve temel kaynaklardan yapılan alıntılar ışığında bazı öneriler sunulmuştur. Amacımız, kadınlar ile cami eğitimi arasındaki fikri ve fiziki engelleri yeniden değerlendirmek ve caminin kadın erkek her Müslimanın ibadet edip ilim öğrendiği mekan olması zelliğinin korunmasına katkıda bulunmaktır. 1. İslam, Kadın ve Cami Eğitimi Cami eğitimi, yaygın din eğitimi içerisinde değerlendirilen bir etkinliktir. Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve örgütlerinin dışında, halkı din konusunda aydınlatmak üzere çeşitli mekanlarda değişik kişilerce yapılan etkinliklerin tümüdür. Daha geniş bir ifadeyle yaygın din eğitimi, toplumun her kesiminden istekli insanlara dini bilgi veren, bireylere hayatı yorumlama becerisi kazandıran, ortak dini ve milli değerleri aşıl原因an, dinin kardeşlik, zveri, hoşgörü gibi meziyetlerini tanıtan, dini pratiklerin uygulanması uygun bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olan bir etkinliktir (Nişancı, 1981: 128; Tosun, 1993: 56; Doğan, 1998: 8; Koc, 2001: 149). Yaygın din eğitiminin en kapsamlı bir şekilde uygulandığı yer camidir. Cami, her yaşta ve her düzeydeki vatandaşların hiçbir şarta bağlı kalmaksızın hayat boyu bilgilendikleri bir eğitim-öğretim kurumudur. İslam toplumlarında eğitim-öğretim, kurumsal düzeyde ilk önce camilerde başlamıştır. İslam'ın başlangıcından beri önemini ve etkinliğini yitirmeyen cami eğitimi, günümüzde de oldukça fonksiyondur. Cami eğitiminin hedef kitlesi, yaş, akıl seviyesi, eğitim düzeyi, öğrenme isteği, cinsiyet ve diğer özellikleri itibarıyla birbirinden farklı kişi ve gruplardan oluşmaktadır. Söz konusu hedef kitle, camilerde gerçekleştirilen vaaz, hutbe, yaz kursları, sohbet ve akşam kursları gibi etkinliklerle eşitli dini ve sosyal konularda bilgilendirilmektedir. Cami eğitimi, yetişkinler olduğu kadar çocuklar, gençler ve kadınlar için de gerekli ve önemlidir. Camide gerçekleştirilen eğitim çalışmalarının temel amacı, genç, yaşlı, kadın erkek bütün insanlara doğruları anlatarak maddi ve manevi huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Nitekim Hz. Peygamber, yeni bir toplum inşa etme amacını, bütün Müslimanların rahatlıkla katılabildiği cami merkezli eğitim faaliyetleriyle gerçekleştirebilmiştir. Onun yirmi üç yıllık peygamberliği döneminde puta tapıcılığın yerine tevhid inancını, zulmün yerine adaleti, düşmanlığın yerine kardeşliği, bencilliğin yerine dayanışmayı, tembelliğin yerine çalışmayı ve cehaletin yerine bilgiyi prensip edinen bir nesil yetiştirmesinde, kadın erkek bütün müslimanların yararlandığı cami eğitiminin rolü büyük olmuştur. İletişim ve teknoloji alanında önemli gelişmelerin yaşandığı günümüzde toplum bireylerinin ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurularak cami eğitiminin kapsamının genişletilmesi gerekir. Yani, camilerin daha ziyade ibadet amaçlı standart yapısının aşılması, genç-yaşlı, kadın-erkek bütün Müslimanlar tarafından bir eşit halk eğitimi hizmetinin

alınabileceği bir zelliğe sahip olması nemlidir. Ccedil;nkü yaş, cinsiyet ve daha başka nedenlerle cami eğitiminin dışında kalan insanlar, dini bilgi ihtiyalarını ister istemez sağlıklı olup olmadığı tartışmalı değişik yollardan karşılamaya alıŒacaklardır. Bu durum, ilerde telafisi olmayansosyal problemlere neden olabilir. a. Hz. Peygamber Düneminde Kadınların Cami Eğitimi Hz. Peygamber dünemi, İslam dininin orijinal şekliyle yaşandığı rnek alınabilecek bir dünemdir. Tarihten günümüze dini konularla ilgili yapılan pek ccedil;ok yorumda genellikle o düneme atıfta bulunulmakta, karşılaşılan yeni durumlar, o dünemdeki benzer konularla mukayese edilerek a¸ıklığa kavuşturulmaktadır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra Müsluman toplumlarda Kur’an-ı Kerim ve hadislerin anlaşılmasında, dini duŒünce ve yaşantı konusunda biryorum zenginliği yaşanmıştır. İslam dininin temel değerlerinden sapma olmadığı sürece i¸tihat sayılan bu durum, dini değerlerin güncelleştirilmesi ve pek ccedil;ok konuda insanlara kolaylık sağlanması a¸ısından ünemli sayılmıştır. Ancak fikir üzgürlüğü ¸er¸evesinde yapılan değerlendirmelerin bir kısmı, zamanla o dünemdeki yaşantıyla tezat teşkil eden uygulamalara dünüŒmüŒür. Günümüzde kadınların camilere devam etmemelerigeleneği, bu tür anlayış ve uygulama değişikliğinin a¸ık ürneklerinden biri olarak gürulebilir. Bilindiği gibi İslam dini, bütün Müslümanları ibadet ve eğitim ile yükümlü tutmuş, bu konuda da kadın ile erkek arasında herhangi bir ayırım güzetmemiştir. Ccedil;nkü erkeğin olduğu kadar kadının da ibadet etmeye, kendisi i¸in gerekli olan bilgileri üğrenmeye ihtiyacı vardır. Hz. Peygamber kadınların okuma yazma üğrenmelerini daima teşvik etmiş, hanımlarından Hafza’ya okuma yazma üğretmek üzere Œifa Hatun adındaki sahabeyi gürevlendirmiştir. (İbn Hambel, Musned, VI, 372). Yine O, kişinin bakmakla yükümlü olduğu kız ccedil;ocuklarını iyi eğiten kimseye Allah’ın iki kat sevap vereceğini ifade etmiştir (Buhari, İlim.) Ccedil;nkü İslam inancına güre erkek Allah’a karşıne kadar sorumlu ise kadın da aynı ül¸üde sorumludur. Ancak camilerde cemaat halinde kılınma zorunluluğu bulunan cuma ve bayram namazları konusunda kadınlara kolaylık tanınmış ve onların cemaate katılmaları farz veya vacip cinsinden bir emir sayılmamıştır. Ccedil;ocuk bakımı, ev işleri ve üzel haller gibi mazeretler nedeniyle kadınlar, camiye gelip cemaate katılma konusunda serbest bırakılmışlardır. Bu serbestliğe rağmen Hz. Peygamber düneminde kadınlar camiye devam etmeyi bir gelenek haline getirmişlerdir. Camiye gelenlere her türlü kolaylık tanınmış ve büylece kadınların cami eğitiminden yeterince yararlanmalarına üzen gösterilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de kadınların camiye gidip ibadet etmeleri ve oradaki eğitim etkinliklerinden yararlanmaları ile ilgili herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Hatta Hz. Peygamber, kadınların camiye gitmelerini teşvik etmiştir. O’nun zamanında Mescid-i Nebevi’de kadınlar vakit,cuma ve bayram namazlarına katılmışlar, camide yapılan vaaz ve sohbetlerle din ve sosyal hayatla ilgili konularda bilgi edinmişlerdir. AncakHz. Peygamber’in vefatından sonra hanımı AyŒe’nin süylediği ileri sürülen; “Eğer Allah Rasulü kadınların kendisinden sonra mescitlerde neler ihdas edeceklerinibilseydi, İsrailoğulları gibi, O da onların mescitlere girmelerini yasaklardı.”(Buhari, Ezan/163) gibi varsayım ifade eden bir rivayetten hareketle, birtakım kaygılar dile getirilmiş ve toplumun yarısını oluşturan büyük birkitlenin cami eğitiminden uzak kalmasına neden olunmuştur. Oysa bu konudabir yasaklama gerekecek olsaydı, bunun işaretlerini Hz. Peygambersağlığında bizzat kendisi verebilirdi. Dolayısıyla hem süzlü hem de uygulamalıünnete dayanan bir geleneğin, daha sonraki dünemlerde bazıkaygılarla terk edilmesinin isabetli bir karar olmadığını düŒünüyoruz.Burada güz ününde bulundurulması gereken

husus, Hz. Peygamber'in sağılığında başlattığı uygulamaları vefatından sonra da devam ettirmektedir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur.” (Nisa 4/80), “Peygamber size ne verdiyse onu alın ve size neyi yasakladı ise ondan da sakının.” (Haşr 59/7). İslam dini, eğitimde cinsiyet eşitliği prensibini öngörmektedir. Hz. Peygamber ilim öğrenme konusunda kadın ile erkek arasında herhangi bir ayırım özetmemiş, ilim öğrenmenin herkese farz olduğunu ifade etmiştir (İbn Mace, I, 81). Nazil olan ayetler ve bu ayetlerden çıkartılan dini hükümeler, herhangi bir ayırım özetilmeksizin hem erkeklere hem de kadınlara bildirilmiştir (Muhammed b. İşhak, 1981:28). İslam alimleri de, erkekiçin gerekli görulen pek çok bilginin kadınlar için de gerekli olduğu görüşündedirler (Dikmen, 1996:51-53). İslam'ın ilk yıllarında sosyal hayatta aktif olarak yer alan kadınlar, vakit, cuma ve bayram namazlarına katılıp Hz. Peygamber'in hutbe ve vaazlarını dinlemişlerdir. Mahalle mescitlerinde veya bazı evlerde kılınan namazlardacemaate katılan kadınlar, oralarda yapılan eğitim etkinliklerinden önemli ölçde yararlanmışlardır. Onlar, cinsiyetlerinden kaynaklanan özeli durumları ile ilgili pek çok konuyu hiç çekinmeden Hz. Peygamber'e sorarak öğrenmişlerdir. O dönemin kadınlarının bu özelliği, rivayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: “Ensar kadınları ne iyi kadınlardır; çnkü hayâları dinlerini öğrenmelerine engel olmadı.” (İbn Hanbel, VI, 148). Hz. Peygamber döneminde kadınların da aynen erkekler gibi camiye devam edip vakit, cuma ve bayram namazlarına katılmaları (Buhari, Salat 2, Ideyn 7; İbn Sa'ad, 1968, VIII, 491) yanında, günün erken saatlerinde kılınan sabah namazına dahi gittikleri, Hz. Ayşe'den nakledilen şu rivayetten de anlaşılmaktadır: “Rasûlüllah (s.a.v.) sabah namazını kıldırđığı zaman mümin kadınlar örtülerini örterek orada hazır bulunurlar, daha sonra da evlerine dönerlerdi ki (hava karanlık olduğu için) onları kimse tanıyamazdı.” (Buhari, Salat 13). Kadınlar cuma ve bayram namazlarının topluca kılındığı namazgaha gelip cemaate katılmaları ile ilgili Ummu Atıyye'den şu rivayetler nakledilmektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.), evlenmemiş genç kızlara, örtülü ve hayız halindeki kadınlara varıncaya kadar, bizlerin bayramları namazgâha gelmemizi isterdi. Kadınlar erkeklerinarka tarafında durur, onların tekbir getirmelerine uyup tekbir getirir, onlarla birlikte dua edip bayram günün bereketini ve o günde günahlardan arınmayı umut ederlerdi.” (Buhari, Ideyn 12.), “(Ancak) Hayız halindeki kadınlarınamazgâhtan uzak durur, sadece cemaat tarafından yapılan duaya katılırlardı…”(Buhari, Ideyn 15; Tirmizi, Cuma 32). Kadınların bayram namazlarına katılmaları ile ilgili İbn Abbas'ın şunları söylediği rivayet edilmektedir: “Bir Ramazan ya da Kurban bayramı günü Peygamber (s.a.v.) ile birlikte namazgâha çıktım. O namaz kıldı ve sonra da hutbe sundu. Daha sonra kadınların yanına giderek onlara öğüt verdi, uyarıda bulundu ve sadaka vermelerini emretti.” (Buhari, Ideyn 16). Rivayete göre Hafza binti Sirin konuyla ilgili şunları söylemiştir: “Biz genç kızlarımızı bayram günde namaz yerine gelmekten alıkoyardık. Basra'da bir kadın geldi ve Halef Oğulları köşüne indi. O kadının yanınvardığımda, kadın, kız kardeşinin kocasının Rasulullah ile birlikte oniki gazveye katıldığını, kız kardeşinin bu gazvelerden altısında kocasıyla beraber bulunduğunu, onun; ‘Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilaçyapıyorduk’ dediğini söyledi. Daha sonra da kız kardeşinin; ‘Ey Allah'ınRasulu, bizden herhangi birimizin dış elbisesi olmadığı zaman namaz yerine gelmemizde bir sakınca var mı?’ diye sorduğunu, O'nun da; ‘Bir kadınaarkadaşı kendi örtüsünü giydirirse, bu kadın hayır meclisinde ve

müminlerin duasında hazır bulunabilir’ buyurduğunu soyledi.” (Buhari, Ideyn 20). Bu rivayetlerden, Hz. Peygamber’in namazgaha giden kadınlara üzel nasihatte bulunduğu, mazereti bulunanların bile cemaate katılıp tekbir ve dualara iştirak ettikleri, Musلمانların huzur ve neşe içerisinde coşkulubir bayram yaşadıkları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber döneminde kadınların camiye gelip namaz kılmaları sadece cuma, bayram ve vakit namazlarla sınırlı değildir. Onlar bazen kocalarından izin alıp gece ibadet etmek için de camiye gelirlerdi. Gece namazlarını camide kılmak isteyen kadınlara izin verilmesini ve onlara bu konuda herhangi bir engel çiktartılmamasını isteyen Hz. Peygamber, hanımlara izin vermek istemeyenleri şu sözleriyle uyarmıştır: “Geceleyin mescide gidip ibadet etmek için kadınlarınız sizden izin istediklerindeki kendilerine izin verin.” (Buhari, Ezan 162). Bu hadisi Abdullah b. Ömer rivayet ederken oğlu Bilal şöyle demiştir: “Vallahi biz kadınları geceleyin dışarı bırakmayız. Onlar dışarı çıkıp kocalarını aldatabilirler.” Bu sözlerden rahatsız olan Abdullah b. Ömer; “Ben Allah’ın Rasulu buyurdu diyorum, sen ise onları bırakmayız diyorsun” (el-Kuşeyri, t.y.:c.II, 78) şeklinde çıkışarak oğlunu azarlamıştır. Hz. Peygamber döneminde kadınlar camiye Kur’an-ı Kerim dinlemek için de giderlerdi. Bu konuda Hz. Ayşe’den şu rivayet nakledilmektedir: “Yatsı namazını mescitte kıldığım bir gece eve Rasûlüllah (s.a.v.)’dan sonra geldim. Bana; ‘Neredeydin?’ diye sordu. Ben; ‘Mescitte ashabından birisinin okuduğu Kur’an’ı dinliyorduk. Doğrusu ashabın arasında onun gibi güzel sesli ve güzel okuyanı hiç duymamıştım’ diye cevap verdim. Bunun üzerine tekrar Rasûlüllah ile beraber gidip onu dinledik. Sonra bana dönerek; ‘Bu, Ebû Huzeyfe’nin azatlısı Salim’dir. Ümmetim arasında böyle birisini var eden Allah’a hamd olsun’ buyurdu.” (Hakim, 1990:III, 326). Bu ve diğer rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber döneminde kadınlar cami etkinliklerine aktif olarak katılıyorlardı. Daha sonra giderek bu uygulamadan uzaklaşmıştır. Günümüzde kadınların ibadetlerinicamilerde değil de evlerde yapmalarının daha hayırlı olduğu şeklindeki düşünce, şu ve benzeri rivayetlerin yorumundan kaynaklanmış olabilir: Rivayete göre Ümmu Humejd adındaki kadın sahabe Hz. Peygamber’e; “Ey Allah’ın Rasûlü, kocalarımız sizinle beraber namaz kılmamıza engel oluyorlar. Oysa biz sizinle namaz kılmayı çok istiyoruz” diye şikayette bulunmuştur.Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ummu Humejd’e namazları evinde kılmasını tavsiiye etmiştir (İbn Esir, 1970:VII, 323).Daha önceki rivayetlerde belirtildiği gibi, camiye gitmek isteyen kadınlara izin verilmesini isteyen Hz. Peygamber’in Ummu Humejd’e evde ibadetetmeyi tavsiiye etmesi, aslında bir çelişki değildir. Hz. Peygamber, kendisine gelerek kocasını şikayet eden bu kadının aile içerisindeki konumunudikkate alarak ve ailede huzursuzluk çıkabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak böylesi bir tavsiyede bulunmuş olabilir. Kadınların camiye devam etmelerinin doğru olmadığı yönündeki düşünçelere delil gösterilen bir diğer rivayetin de Hz. Ayşe’den nakledildiği ifade edilmektedir. “Eğer Allah Rasulü kadınların kendisinden sonra mescitlerdeneler ihdas edeceklerini bilseydi, İsrailoğulları gibi, O da onların mescitlere girmelerini yasaklardı” (Buhari, Ezan 163) şeklindeki bu rivayetten anlaşıldığınağöre, Hz. Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ayşe bazı kadınların giyim kuşamını ve camiye giriş çıkış sırasındaki tavırlarını yadırgadığı için, onları sitemli ifadelerle uyarma gereği duymuştur. Yukarıdaki rivayette, Hz. Ayşe’nin yadırgadığı bir durum karşısında yaptığı kişisel bir değerlendirmeden ve Hz. Peygamber’in kadınların tavırlarından etkilenip onlara camiye gitme yasağı getireceği ihtimalinden bahsedilmektedir. Son inen ayetlerde İslam dininin tamamlandığı ifade edilmişken ve Hz. Peygamber dönemindeki fiili uygulamalar

aynı ortadayken, Hz. Ayye'nin görüldüğü bir durum karşısında muhtemelen duygusal olarak soylediği bir ifadeye dayanarak ¸ok önemli bir konuda yeni bir hüküm koymanın isabetli olmadığı acıktır. Her ne kadar dini kaynaklarda sahabe kavlinin delil olabileceği hükmü yer alsada, bu kural, Kur’an ve sünnette a¸ıkca belirtilmeyip i¸tihat gerektiren konularla ilgilidir. Kaldı ki, karşılaşılan her yeni durumla ilgili bazı yorumlara dayanarak dini hükümlerdeki öklü değişikliğe gitme yolunun aralanması, zamanla İslami değerlerde yozlaşmaya neden olmaktadır. İslam’ın başlangıcındaki uygulamalara tezat teşkil eden bazı geleneklerimizin din adına korunması, böylesi bir yozlaşmanın sonucudur. Camide yapılan ibadetlerin aynı zamanda bir eğitim boyutunun olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Ancak Hz. Peygamber döneminde kadınların camiyle ilgileri sadece ibadetle sınırlı değildi. Onlar camideki diğer eğitim ve kültür etkinliklerinden de yararlanıyorlardı. Çnkü İslam dininde ilim öğrenmeye büyük önem verilmekte (Alak 96/1-5), kadın ile erkek, ibadette olduğu gibi, eğitim konusunda da eşit kabul edilmektedir (İbn Mace, Mukaddime 81). Kur’an’da ve hadislerde ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda hem erkeğe hem de kadına yönelik genel ifadeler kullanılmaktadır. Yine Hz. Peygamber, kendisine vahyedilen Kur’an ayetlerini, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin, herkese ulaştırmakla görevli bir peygamber olduğunu sözleri ve uygulamaları ile insanlığa göstermiştir. Hz. Peygamber, kendisine gelen ayetleri camide toplanan erkeklere ve kadınlara okuyordu (İbn İshak, 1981:128). Kadınlar, O’nun cuma ve bayram hutbelerini (Muslim, İman 34; Tirmizi, İman 6), değişik konularla ilgilial¸ıklamalarını dinliyor, merak ettikleri pek ¸ok konuyu sorarak bizzat O’nun dilinden öğreniyorlardı (Ozek, 1967: 113-115; Savaş, 1994: IV-272). Medine Mescidi’nde haftanın bir günü Hz. Peygamber tarafından sadece kadınların eğitimine tahsis ediliyordu (Buhari, İlim 15,35). Bu durum, Ebu Said el-Hudri’den gelen şu rivayetten de anlaşılmalıdır: “(Bir gün) Kadınlar ‘Ey Allah’ın Rasûlü, erkeklerden bize meydan kalmıyor, bize öz el bir gün ayırır mısınız?’ dediler. Rasûlüllah onlara bir gün belirledi. Kadınlar o günde Rasûlüllah’ın huzuruna gelir, O da onlara sohbet ederdi.” (Buhari, İlim 36). Konuyla ilgili Abdullah b. Mesud’un; “Rasûlüllah (s.a.v.) mescide girdi; orada Ensar kadınlarından bir grup vardı ve onlara vaaz etti...” dediği rivayet edilmektedir. Bu konuda Cabir b. Abdillâh’dan da şu sözler nakledilmektedir: “Ben Rasûlüllah ile birlikte bayram namazında bulundum. Hutbeden önce ezan ve kamet okunmadan namaza başladı. Sonra Bilal’a dayanarak ayakta durdu ve Allah’tan korkmayı, O’na itaat etmeyi emretti. Ardından cemaate vaaz ve nasihat etti. Daha sonra da yürüyüp kadınların yanlarına gitti ve onlara vaaz etti.” (Muslim, İdeyn, 4). Hz. Peygamber’ın burada zikredilen eğitim uygulaması, cemaate katılan kadınlar i¸indir. Bunun dışında kadınlar munferit olarak da Rasulullah (s.a.v.)’a gelir, O’na sorular sorup bilgi alırlardı (Okic, 1978:40). Kadınların erkekler gibi camiye devam etmeleri şeklindeki uygulama, halifeler döneminde de devam etmiştir. Nitekim ikinci halife ile birtaşlı kadın arasında yaşanan ve asırlardır dilden dile anlatılan meşhur diyalogdan da bunu anlamak mümkündür. Rivayete göre ikinci Halifenin evlenilecek kadına verilecek mihrin miktarını konu alan bir hutbeyi sunduğu sırada, bir kadın, cami i¸erisinde oturduğu yerden Nisa Suresi’nin 20. ayetini okuyarak ikinci halifeye itiraz etmiştir. Bu itirazdan sonra Halife de aldığı karardan dönmuş, ‘Kadın, Ömer’den daha iyi bildi, Ömer ise yanıldı” (Rıza, 1935: 283) demiştir. Hz. Peygamber döneminde kadınlarla erkekler camide karma bir şekilde değil, ayrı ayrı yerlerde oturuyorlardı. Kadınlara caminin hariminin arka kısmında öz el bir bölüm ayrılmıştı. Bu

uygulama, Enes b. Malik tarafından rivayet edilen şu sözlerden de anlaşılmalıdır: “Biz mescidin suffa kısmında Rasûlüllah’ın yanındaydık. Muhacirlerden bir kadınla buluğa ermiş oğlu geldi. Kadın bayanlara ayrılan kısma geçti, çocuk da bizim yanımıza geldi.”(İbn Kesir, 1997:VI, 154) Mescid-i Nebevi’nin kadınlara tahsis edilen kısmının (İbn Hanbel, 1992:VII-523; Taberani, 1985:XXIV-204) günümüzdeki bazı camilerde olduğu gibi, erkeklerin namaz kıldıkları yerden duvar ya da perdeyle ayrıldığı konusunda herhangi bir rivayete rastlanılmamıştır. Dolayısıyla kadınların, kendilerine ayrılan ancak arada herhangi bir engel bulunmayan bölümde namaz kıldıkları, hutbe, vaaz ve sohbetleri rahatlıkla dinleyip eğitim öğretim etkinliklerine katıldıkları anlaşılmalıdır. Hz. Peygamber, camide kadınlara özel bir bölüm ayırmanın yanında, onların camide rahat edebilmeleri için bazı tedbirler almıştır. Öncelikle kadınların camiye rahat girip çikmaları için gerekli kolaylığın sağlanmasını istemiştir. O dönemde Medine Mescidi’nin üç kapısı vardı. Başlangıçtakapılardan herhangi biri kadınlara tahsis edilmemişti. Ancak camiye devam eden kadınların sayısında artış görülmesi üzerine Hz. Peygamber; “Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık” buyurarak, kapılardan birinin onlara tahsis edilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Nitekim O’nun bu isteği daha sonra yerine getirilmiş ve kapılardan biri kadınlara tahsis edilmiştir (Ebu Davud, Salat 17). Namazdan sonra kadınların camiden ayrılmaları bir düzen ve intizam dahilinde olurdu. İbadet bittiğinde camiden önce kadınlar, sonra Hz. Peygamber ve daha sonra da erkek cemaat ayrılırdı (Buhari, Ezan 152). Konuyla ilgili Ümmu Seleme’nin şu açklamayı yaptığı rivayet edilmektedir: “Rasûlüllah (s.a.v.) selam verip namazı bitirir bitirmez kadınlar hemen kalkarlar, Rasûlüllah ise yerinde oturarak onların dışarı çikmalarını beklerdi.” (Buhari,Ezan 164). Hz. Peygamber, camiye gelen kadınların durumunu dikkate alarak, onların sıkıntıya düşmemelerine özen gösterirdi. Namaz sırasında bir çocuğun ağladığını duyduğunda, anneyi düşünerek namazı kısaltırdı (Tirmizi, Salat 267). Cami adabıyla ilgili bazı ahlaki öğütlerde bulunan Hz. Peygamber, camiye gelen kadın ve erkeklerin davranışlarına dikkat etmelerini, karşı cinsin dikkatini çekecek tutum ve davranışlardan kaçınmalarını(Vahidi, 1968:186), giyim kuşamda ölç ülü olmalarını (Buhari, Meğazi537), akşamnamazına gelen kadınların güzel koku sürünmemelerini söylerdi (İbn Hanbel, 1992:IV, 363). Yine camide kadınlar erkeklerin arkasında namaza durdukları için, erkeklerin avret yerlerinin gözükme ihtimaline karşı, onlar secdeden kalkıp doğruluncaya kadar kadınların secdedenkalkmamalarını tavsiye ederdi (Buhari, Salat 6; Ebu Davud, Salat 54). Camide kız çocuklarının ve kadınların eğitimiyle Hz. Peygamber sadece kendisi ilgilenmez, özel kadın öğretmenler de görevlendirirdi. Özellikle kendi hanımları, kız çocuklarının ve kadınların eğitim öğretimiyle yakından ilgilenir, evlerine gelenlere bildiklerini öğretirlerdi (Ozek, 1967: 113; Bouamrane, 1995: 279; Savaş, 1991: 124; Sarıcam, 2004: 282). Camide yapılan sohbetlerde kadınlar sadece dinleyici konumunda değillerdi; onlar bazen soru sorarak, iyice anlayamadıkları konunun açıklığa kavuşturulmasını ister ve böylece cami sohbetlerine aktif olarak katılırlardı.Bu gayretlerin sonucu olarak, o dönemde toplumda erkeklerle tartışabilen, onların hata ve yanlışlıklarını çekinmeden eleştirebilen, kendilerine danışılıp istişare edilen ve insanlara yol gösteren kadın bilginler yetişmiştir. Sahabe içerisinde yirmi kadar kadın fıkıh bilgininin yetişmesi, Hz. Peygamber döneminde kadınların cami eğitiminden ne ölç üde yararlandıkları konusunda önemli bir ipucu vermektedir (Hamidullah, 2003, II/79; Okic, 1978: 26). Kadınların eğitim-öğretimleri sadece dini bilgiler edinmekle sınırlı değildi; onlar, hayatla ilgili pek çok konuyu da camide öğrenme imkanı elde etmişlerdir. Bazı kadınlar şiir, tıp ve

gösterilemez. Kaldı ki kadınları camiden uzak tutmak, kadın erkek herkesi muhatap alan Kur'an'ın ve sünnetin ruhuna da aykırıdır. Öyleyse, "Kadınlarınızı mescitlerden menetmeyiniz" (Buhari, Nikah 116) buyuran Hz. Peygamber dönemindeki kadınların cemaate katılma geleneğini tekrar canlandırmak, Müslüman toplumun faydasına olacaktır. Günümüzde kadınların cami eğitiminin ihmal edilmesinde, İslam'ın başlangıcında olmayıp da sonraları ortaya çıkan bazı anlayış ve yorumların etkili olduğu söylenebilir. Bazı alimler, ilim öğrenmenin farz-ı kifaye olduğunu, yani bir toplumda bazı insanların ilim öğrenmesiyle diğerlerinden bu sorumluluğun kalktığını, dolayısıyla kadınların ilim öğrenme yükümlülüklerinin bulunmadığını belirtmişlerdir (Hizmetli, 1996: 14-16). Kadınların cami eğitiminden yoksun bırakılmalarında son derece etkili olan bu ve benzeri anlayışlar, dini olmaktan öte kültürel bir şeydir. Çünkü dinin kadınlarla ilgili diğer hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, bu tür görüşleri dinen uygun kabul etmenin mantıklı olmadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır (Goldziher, 1988: 90). Öyleyse, bazı İslam bilginlerinin geçmiştefitneye sebep olacağı endişesiyle ileri sürdükleri ve kadınların camiden uzaklaşmalarına zemin oluşturan görüşleri artık yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü günümüzde kadınlar eğitim kurumlarında, arsı, pazarda, iş yerinde, fabrikada, kısacası sosyal hayatın her kesitinde erkeklerle bir arada bulunabilmektedirler. Dinin koyduğu ve mahremiyet ilkelerine uyulduğu yerde bunda dinen bir sakınca görülmemektedir. Kısıtlamanın sadece camiye devam etme ve cemaate katılma konusunda sınırlaması, kadınların dini konularda bilgisizliğini artırmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Kız öğrencilerinin yaz aylarında düzenlenen cami kurslarına katılmalarını, kadınlara yönelik bir cami eğitimi hizmeti olarak değerlendirmek mümkündür. Kız öğrencileri, aynen erkek öğrencileri gibi, okulların tatil edildiği yaz aylarında düzenlenen yaz Kur'an kurslarına katılmaktadırlar. Onlar, imam-hatip, muezzin ve Kur'an kursu revlilerinin öğrenciliğinde Kur'an okuyup namaz surelerini ezberlemekte, ibadetleri ve temel din bilgileri öğrenmektedirler. Son yıllarda özellikle kız ve kadınlar tarafından ilgi çeken merkez ve mahalle camilerinin bünyesindeki Kur'an kurslarına değinmekte de konumuz açısından yarar vardır. Camilere yakın yerde veya cami bünyesinde bulunmaları nedeniyle, bu kurslarda verilen eğitim, cami eğitimi kapsamında değerlendirilebilir. Önceleri beş yıllık ilkokulu bitiren öğrencilere hizmet veren bu kurslara, kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitim yasasından sonra daha ziyade kız ve kadınların Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğrenmek amacıyla geldikleri görülmektedir. Cami bünyesinde hizmet veren Kur'an kurslarındaki eğitimin niteliği ve kalitesi konusunda bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır. Daha önceleri öğrencilere yönelik din eğitimi vermek amacıyla bu kursların yetişkin kadınlara yönelmesi sonucunda karşılaşılan sorunların neler olduğu, programın içeriği ve uygulanacak yöntemler, öğrencilere ve gençlere öğretilen yapılmak üzere yetiştirilen Kur'an kursu revlilerinin yetişkin eğitim konusunda ne derece bilgi ve formasyon sahibi oldukları gibi konuları incelemeye yönelik yeni araştırmalar yapılmalıdır. Kadınların cami eğitimi ile ilgili ihmal, Müslüman toplumların geri kalmalarına sebep olan etkenlerden biri olarak da görülebilir. Çünkü yaklaşık nüfusun yarısını oluşturan bir kesimin ve en önemlisi bir toplumun maddi ve manevi mimarları olan annelerin eğitimsiz kalması durumunda yeni yetişen bireylerin kişilikli, bilinçli, donanımlı, cesaretli ve girişimci olarak yetişmeleri şansa bırakılmış demektir. Çünkü bireyin hayatına yansıyan kişiliğinin gelişmesinde ailenin ve özellikle de annenin rolü büyük önem taşımaktadır.

Çocuk sevgiyi, şefkati, bağışlamayı, yardım etmeyi, adaleti, doğruluğu, cesareti, güveni ve daha pek çok ahlaki meziyeti öncelikle annesinden öğrenmektedir. Çocuğuna bu tür meziyetleri öğretmek durumunda olanannenin her şeyden önce eğitimi olması gerekir. Bu konuda camilerin rolü küçümsenmemelidir. Sonuç ve Öneriler Çok geniş bir kitlenin bünyesinde toplandığı, hutbe, vaaz, sohbet, cami dersleri ve yaz kursları gibi etkinliklerle milyonlarca insanın pek çok konudabilgilendiği camilerin günümüzde yaygın din eğitimi hizmeti veren kurumlarının başında geldiği rahatlıkla söylenebilir. Ancak günümüzdekadınların cami eğitiminden yeterince yararlanmadıkları görülmektedir. Günümüz kadınlarının camilere erkekler gibi devam etmemelerinin bazı nedenleri olabilir. Ancak dini hükümleri bu nedenler arasında göstermenin isabetli olmadığı açıktır. Çünkü Hz. Peygamber, camiye devam edebilmeleri için kadınlara her türü kolaylığın sağlanmasını istemiş ve bizzat kendisi onlara camide ders vermiştir. Dolayısıyla, kadınların camiyeerkekler kadar devam etmeyip oradaki etkinliklere katılmamaları dinden değil, dinle ilgili yapılan yorumlardan ya da İslam öncesi kültürlerin izlerini taşıyan gelenekten kaynaklanmaktadır. Kadınların cami eğitimine özendirilmeleri gerektiğini söylemek aslında yeni bir görüş ortaya koymak değil; daha önce Hz. Peygamber dönemindefiilen gerçekleştirilen bir uygulamayı tekrar hatırlatmaktan ibarettir. Çünküİslam’ın ilk yıllarında camilere gitmek erkekler için ne kadar önemli ise, kadınlar için de aynı derecede önemli ve gerekiyordu. Öyleyse günümüzdeki Müslüman toplumların maddi ve manevi yönden kalkınmasının ancak kadın erkek herkesin bilgilenebilmesi ile mümkün olacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Günümüzde kadınların camiye devam etmelerini özendirip kolaylaştırmaya yönelik olarak şunlar önerilebilir: 1. Dinin cinsiyet farklılığına dayalı özellikleri kabul ettiği, ancak cinsiyet ayrımcılığını reddettiği Müslüman topluma iyice anlatılmalıdır. 2. Bazı dini kaynaklarda yer alan kadın aleyhtarı rivayetler yeniden değerlendirilmelidir. Bu rivayetlerin uydurma veya zayıf olanları belirtilmelidir. 3. İlahiyat fakültesi öğretim üyeleri ve Diyanet yetkilileri tarafından halkı bilgilendirmeye yönelik sempozyum, panel ve konferans gibi toplumu bilinçlendirmeye yönelik çalışmalara daha fazla ağırlık verilmelidir. 4. Kadınların camilerde rahatlıkla bulunabilmelerini kolaylaştıracak bazı fiziki düzenlemeler yapılmalıdır. Yeni yapılacak camilerin projelerinde sayıları her geçen gün artan bayan cemaat de göz önünde bulundurulmalı, camilerin bünyesinde onların ibadet edecekleri nezih mekanlar oluşturulmalıdır. 5. Camilerin üst veya alt katları kadınlara tahsis edilip, onlar için camiye giriş çıkış kolaylığı sağlamak üzere ayrı kapılar açılmalıdır. 6. Merkezi ve büyük camilerde kadınlara yönelik hizmet veren bayan din hizmetleri uzmanı bulundurulmalıdır. İlahiyat fakültesi mezunları arasından atanabilecek bayan din hizmetleri uzmanına cami bünyesinde bir büro tahsis edilebilir. Bu büroda kitaplık, bilgisayar, internet ve telefon gibi iletişim imkanlarına yerverilmelidir. Söz konusu uzman, kendisine gelen kadınların dini sorularını cevaplayarak, onlara rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunabilir ve haftanın belli günlerinde camide vaaz ve sohbet programları düzenleyebilir. Hatta erkek cemaat için öngörülen cami derslerinin, kadınlara da bayan görevliler tarafından verilmesi düşünülebilir. Onların bu derslere katılımının sağlanmasıçin cami bünyesinde mekanlar oluşturulmalıdır. 7. Vaize kadrosunun bulunmadığı ilçe ve köyelere gezici vaizelerin görevlendirilip, camilerde düzenlenecek vaaz ve sohbet programlarıyla eğitim imkanından yoksun kadınların yaygın din eğitimi hizmeti almaları sağlanmalıdır. 8. Koy camileri bunyesinde kadınlara hizmet veren Kur’an Kursları daha da

yaygınlaştırılmalı ve bu kurslara kadrolu bayan öğretmenler görevlendirilmelidir. 9. Cami bünyesindeki Kur'an kurslarında okuma yazma bilmeyen kadınlara dini bilgiler yanında okuma yazma da öğretilmelidir. Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanı

[İslam ve Hayat, Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)